

Suriye'deki Katliam ve Bosna Deneyimi

NEDİM EMİN

- **Bosna tecrübesi Suriye'de yaşanan vahşeti okumamıza dair ne tür ipuçları veriyor?**
- **Suriye'deki katliamların müsebbipleri, Bosna savaşında olduğu gibi uluslararası hukuk yerine daha ne kadar reel politijin vicdanına terk edilecek?**
- **Suriye'deki vahşeti belgeleyen fotoğraflar yeni katliamların yaşanmasını engelleyecek mi?**

Varlığı daha önce de bilinen, fakat geçtiğimiz günlerde fotoğraflarla belgelenen Suriye'deki sistematik işkence ve katliam görüntüleri¹, ilk etapta Cenevre Konferansı II'den çıkacak kararlara tesir edip etmemesi anlamında gündem oluşturdu. Ancak Cenevre II'nin gündeminden bağımsız olarak sorulması gereken asıl soru, "İnsanlığa karşı işlenmiş suç" kapsamına giren sistematik işkence ve zulmün sorumluluğunu taşıyan belgeler karşısında Esed rejimine uluslararası hukukun gerektirdiği yaptırımların uygulanıp uygulanmayacağıdır.

Bundan 20 yıl kadar önce, aynen Suriye halkının bugün yaşadıkları gibi, Boşnaklar da uluslararası aktörlerin çıkarlarına göre şekillenen uluslararası politikaların kurbanı olmuştu. Bosna Savaşı esnasında bütün dünyanın gözü önünde cereyan eden insanlık dışı olaylar uluslararası toplumu yeterince hızlı ve kararlı bir müdahaleye sevk etmeyi başaramadı. Srebrenitsa katliamının yapılmasından sonra, 1995 yılında Bosna'ya uluslararası müdahale² geldiğinde de kimsenin yüreğine su serpilmedi; zira yüzbinlerce insanın katledilmesinin ve milyonlarca insanın mülteci konumuna

düşmesinin ardından (aynen bugün Cenevre II'de olduğu gibi) zulmeden ve zulme maruz kalan taraflar eşit koşullarda masaya oturdular.

Bugün Suriye'de insanlığın vicdanını sarsan fotoğraflar artık hiç vakit kaybına tahammülü olmaması gereken uluslararası toplumu ivedi bir siyasi çözüm için harekete geçirebilecek mi, yoksa sadece savaş suçlarının yargılanma sürecinde delil olarak mı kullanılacak? Bu soruya yanıt bulabilmek ve Suriye'deki katliamların mukadderatını öngörebilmek için BM'nin ve uluslararası toplumun geçmiş hatalarını okumak ve Bosna tecrübesini yeniden hatırlamak önemli ipuçları sunabilir.

BOSNA'DA ULUSLARARASI TOPLUMUN DUYARSIZLIĞI

Bosna Savaşı esnasında uluslararası toplum, tıpkı bugün Suriye'de olduğu gibi katliamları engellemek adına savaşın durdurulmasında ve barış sürecine katkı sağlamakta yetersiz kalmış ve müdahil olduğunda da uluslararası hukukun ilkelerini gözetmekten çok reelpolitijne bağlı kalmıştır. Alınan kararlara bakıldığında BM, Bosna savaşındaki insanlık dramına engel olabilmek için kağıt üzerinde oldukça çaba sarfet-

1. "Suriye'de Savaş Suçu Belgeleri," AA, 24 Ocak 2014

2. <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>

NEDİM EMİN

SETA Dış Politika Direktörlüğü'nde araştırma asistanıdır. İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladıktan sonra Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora başlamıştır. Balkanlar alanında farklı araştırma projelerinde yer almakla birlikte bölgesel siyasetle yakından ilgilenmektedir. Balkan dillerinin yanı sıra İngilizce ve Osmanlıca bilmektedir.

miştir. Mesela Mayıs 1992 ve Kasım 1995 tarihleri arasında BM Güvenlik Konseyi'nin Bosna savaşı ile ilgili değişik konularda yaklaşık 46 kararı vardır. Bu BMGK kararların çoğu, uluslararası insani yardım hukuku, uluslararası insan hakları hukuku ve mülteci hukuku çerçevesinde Bosna Hersek'e en azından insani yardım operasyonu yapmak için yeterli seviyede yasal çerçeve sağlamıştır³ Ancak tüm bu gelişmelere rağmen BM ve uluslararası toplum Bosna Savaşı'nın kaderini değiştirecek hamleler yapmak yerine etkisiz adımlar atmakla yetindi. Bunun dışında Bosna Savaşı sırasında çatışmayı durdurmaya yönelik birçok plan yapıldığı halde bunlar uygulanamadı. Önce 1993'te BM arabulucusu olarak ABD Genel Sekreteri Cyrus Vance ve AT temsilcisi David Owens'ın barış planı gündeme gelmiş, ancak bu plan kabul görmemişti. Daha sonra ise BMGK, Güvenli Bölgeler Planı'nı hayata geçirmeye çalışmış, fakat neticede tam bir fiyasko yaşanmıştı. Güvenli bölgeler arasında yer alan Srebrenitsa'da insanlık tarihine geçecek bir katliam yaşanmış ve BM'nin Bosna'daki misyonu bugün de devam eden eleştiri ve suçlamalara konu olmuştu. Bu suçlamaların gerekçesi BM'nin Bosna Hersek'teki güvenli bölgeleri savunmak için yeterli seviyede askeri destek sağlamaması ve kararlılık göstermemesi idi.⁴ Srebrenitsa'da yaşanan katliam, BM'nin sembolik müdahalelerinin etkisizliğini gören uluslararası toplum tarafından aslında beklenen bir şeydi. Ancak ABD, savaşı Avrupa'nın tepkisi sebebiyle "Avrupa'nın bir iç meselesi" olarak nitelendirmiş ve bir anlamda Avrupalı ülkelere ders vermek için ancak geç kalınmış bir müdahale için inisiyatif almıştı.⁵ Avrupa devletleri ise genel anlamda müdahale karşıtı bir pozisyon almıştı. Rusya, Bosna Savaşı'nda günümüze benzer bir şekilde katliam yapan tarafı (yani Sırp'ları) koruyan aktör konumunda idi. Türkiye ise günümüz Suriye krizindeki tavrına paralel bir şekilde Boşnak halkının yanında yer almış

ve uluslararası müdahale için en fazla çaba göstermiş ülkelerden biri olmuştu. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal birkaç defa NATO'ya müdahale için çağrı yapmış ve Bosna Hersek'teki katliamın ancak bu şekilde durdurulabileceğini ifade etmişti.⁶

Uluslararası toplumun bu tartışmaları devam ederken Srebrenitsa katliamı haberleri bir anda dünyanın gündeminde oturdu. Zira bu haberden sonra ABD yönetimi BM'nin yetersiz olduğunu kabul edip Sırp'ların masaya oturması için NATO'nun müdahalesinin gerekliliğini vurgulamış ve 1995 yılında ABD kuvvetleri öncülüğünde NATO, "Kararlı Güç Harekatı" ismiyle gecikmeli de olsa askeri müdahale yapmıştı.⁷ Dolayısıyla Srebrenitsa katliamı bir anlamda Bosna'daki savaşın durdurulmasına yönelik özellikle ABD'de ciddi bir yankı uyandırmış ve kamuoyu baskısı oluşturmuştu.⁸

BOSNA'DA GEÇ KALINMIŞ ADALETİN MALİYETİ

Suriye'deki iç savaş üçüncü yılını doldururken gerçekleştirilen katliamlar Bosna Savaşı'nın hafızalarda hâlâ taze olan görüntülerini hatırlatıyor. Suriye'de yaşananlar Bosna ile karşılaştırıldığında elbette ki o dönemin koşullarının farklılığından bahsedilebilir. Ancak Bosna tecrübesinin bugün Suriye'de yaşananlara kaynaklık edeceği birçok özelliği var. Birincisi, Bosna Savaşı üç buçuk yıl sürmüş ve yaşanan katliamlara rağmen uluslararası camia çok geç harekete geçip savaşı durdurmak konusunda ancak kısmi irade göstermişti. İkincisi, 1992'nin Mayıs ayında toplama kampları oluşturularak insanlığa karşı suçlar işlenmeye başlanmasına rağmen insanlık tarihine bir kara leke olarak geçecek yeni soykırım tehditleri uluslararası toplum tarafından yeterince ciddiye alınmamıştı. Üçüncüsü, savaş esnasında işlenen suçlara karşı 1993'te Lahey'de Yugoslavya'da İşlenen Suçlar için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına rağmen uluslararası hukuk yavaş davranıp savaşın seyrini değiştirecek yargılama süreçlerini başlatamamıştı.

Bosna Savaşı esnasında uluslararası toplumun bu tutumunun bilançosu ağır oldu. Birbirinin habercisi

3. Mark Cutts, "The humanitarian operation in Bosnia, 1992-95: dilemmas of negotiating humanitarian access", UNHCR Working Paper, no. 8 (1999), s. 2 <http://www.unhcr.org/3ae6a0c58.pdf>

4. <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/bosnia1095web.pdf>

5. M. İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahale nin Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, v 2, no: 8 (2007), s.1-24.

6. <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d078s010m1>

7. <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/english/history.html>

8. <http://www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder#>

olan birçok katliam ve soykırım yaşandı. 200.000'den fazla insan öldürüldü. Yüzlerce savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlendi. Binlerce insanın mezarı hala kayıp. Savaşın ardından birçok toplu mezar bulundu. Milyonlarca insan mülteci konumuna düştü ve Bosna Hersek'te Sırp'ların zulmüne maruz kalan Boşnak halkı, yaşadıkları katliamlar yetmezmiş gibi küresel aktörlerin baskısıyla imzaladığı Dayton Antlaşması ile de cezalandırıldı. Bu noktalarda Suriye ile Bosna savaşını karşılaştırdığımızda savaşın neredeyse benzer bir süreye ulaşması pek manidardır.

Uluslararası aktörlerin duruma müdahale etmeleri halinde Baas rejiminin yeni katliamlara girişmeleri ihtimali de Bosna tecrübesi hatırlatıyor. Uluslararası hukuk Suriye'deki savaşı ve en önemlisi insanlık dramını etkileyecek şekilde oradaki savaş suçularını yargılamaya başlamak konusunda ağır hareket ediyor. Bosna tecrübesinin Suriye'deki krize çözüm bulma noktasında en fazla benzeştiği ve belki de *deja vu* sayılacak özelliği Cenevre II Konferansı'nda katliamlara imza atan Baas rejimi temsilcileri ile Suriye halkını temsil eden Suriye Ulusal Koalisyonu'nun aynı koşullarda masaya oturtulmaya çalışılmasıdır.⁹

BOSNA TECRÜBESİNDEN ÇIKARIMLAR

Mevcut koşullarda Suriye'deki iç savaşın kanlı seyrini etkile(ge)yen küresel aktörlerin tutumlarına bakıldığında uluslararası hukukun devreye girmesi pek mümkün görünmemektedir. Ancak buna karşın mevcut görüntüler, Esed rejiminin adalet karşısına çıkarılması için yadsınamaz ölçekte bir hukuki argümantasyon sağlamaktadır. Suriye'de insanlığa karşı işlenmiş suç delili sayılacak bulguların, çoğu daha önce Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nde görev yapmış üyelerden oluşan bağımsız ve uluslararası bir komisyon¹⁰ tarafından

9. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-25836827>

10. Bu komisyon Katar hükümetinin mali desteği ile Londra merkezli Carter-Ruck and Co. isimli hukuk bürosu, uluslararası savaş suçu mahkemelerinde görev yapmış üç eski baş savcısı (Eski Liberya cumhurbaşkanı Charles Taylor'ın yargılandığı davanın baş savcılığını yapmış olan David Crane, Sierra Leone'deki savaş suçları için kurulmuş özel mahkemenin baş savcısı Sir Desmond Da Silva ve eski Yugoslav lider Slobadan Milošević'in yargılandığı mahkemenin baş savcısı Profesör Geoffrey Nice) fotoğrafları inceleyip bir rapor hazırlamakla görevlendirdi. Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25613143.asp>

incelenip onaylanması, küresel aktörlerin tamamıyla kayıtsız kalamayacağı bir durum teşkil etmektedir. Ayrıca Suriye'de henüz birkaç ay önce kimyasal silah kullanımı tespit edilmesine¹¹ rağmen işlenen bu savaş suçunun üzerine uluslararası dengeler yüzünden gidilememesi Bosna Savaşı'ndaki birçok katliamın ortaya çıkarılmasının perdelenmesini akla getirmektedir. Oysa sivil kıyımlara bugün de devam edilmektedir. Bu katliamların bir an önce durdurulması adına BMGK, Bosna tecrübesinden hareketle sadece barış misyonlarını bölgeye sevk etmekle kalmayıp daha sert ve kararlı bir şekilde tedbirler almayı göze alabilmelidir. Zira Bosna savaşında BM barış misyonunun askerî anlamda gösterdiği zaafiyet sebebiyle kendi imajına ciddi zararlar verdiği unutulmamalıdır.

Savaşın sonunda suçluların uluslararası adalete teslim edileceği muhakkaktır. Ancak uluslararası toplum, savaşın ardından savaş suçlularının uluslararası yargıya teslim edilmesi gibi katliamların engellenmesi konusunda da müdahil olmalıdır. Böylece Bosna örneğinde olduğu gibi geç kalınmış bir müdahalenin vereceği vicdanî, siyasi ve ekonomik hasar ile daha büyük insani kayıpların önüne geçilecektir.

Suriye'deki insani krize kayıtsız kalmayıp, tüm riskleri göze alarak mültecilere sınır kapılarını açan Türkiye ise ısrarla Suriye halkına destek vermeye devam etmekte ve uluslararası camianın da Suriye'deki katliamların durdurulması adına somut adımların atılmasını talep etmektedir. Türkiye'nin Suriye'ye dair yaklaşımındaki bu sürekliliğin tarihsel referansı yine Bosna tecrübesinde görülmektedir. O dönemlerde Türkiye'nin desteğini eleştiren Sırp lider Milošević bugün Esed'inkine benzer açıklamalarda bulunmuştur. Özal ve Demirel ile kıyaslama yapan Milošević "Özal fundamentalist tavır içinde. Demirel ise çok daha mantıklı politikacı. Olaylara çağdaş gözle bakmak istiyor"¹² cümleleriyle Türkiye'nin katliamlara maruz kalan Bosna Hersek halkına verdiği desteği eleştirmiştir. Bugün ise Türkiye'nin Bosna Hersek'le hem resmi hem toplumsal ilişkilerinin üst

11. "Report on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013", http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary_General_Report_of_CW_Investigation.pdf

12. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/ceren-kenar/575833.aspx>

seviyede olması Suriye rejimi ile yaşanan krizin kalıcı olmadığına delalet edebilir.

Bundan sonra Suriye’de gelişmelerin hangi yöne evrileceğini tahmin etmek zordur. Ancak tıpkı Miloşeviç’in yaptığı dehşet verici soykırımlardan sonra hiçbir siyasi dengede manevra alanı bulamadığı gibi, Esed’in de artık çok bariz bir şekilde uluslararası vicdan ve hukukun kışkacına girdiği ifade edilebilir. Esed’in bir gün yargılanması Suriye’de katliamların durması anlamına gelir mi onu da öngörmek imkansızdır. Ancak Bosna tecrübesine dayanarak Miloseviç’in 2001’de kendi halkı tarafından Lahey’e teslim edildiği hatırlatılmalıdır.

DAHA BÜYÜK KATLIAMLARA ENGEL OLMAK İÇİN NE YAPILMALI?

Suriye’de şu ana kadar zaten insanlık tarihine geçecek bir dram yaşanmaktadır. Ancak mevcut gelişmeler ülkede yeni katliamların da habercisidir. Bosna’da çıkan toplu mezarların Suriye’de de ortaya çıkması ciddi bir ihtimal olarak görülmektedir. Zira Baas rejimi, muhalif sivilleri dahi sistematik işkence ve toplu katliamlara maruz bırakmaktadır. Bu sebeple ilk

olarak acilen Uluslararası Ceza Mahkemesi harekete geçmeli ve Suriye’deki savaş suçları ile insanlığa karşı işlenmiş suçlara dair yargılama süreci başlatmak adına Suriye için bir Savaş Suçları Mahkemesi kurulmalıdır. İkinci olarak uluslararası toplum, Bosna Hersek’te ağır hareket edilse de daha sonra da Kosova’da yaşanabilecek büyük kısımlara engel olunabildiğini hatırlayıp Uluslararası Hukuk’un devreye girmesi için gerekli siyasi iradeyi acilen göstermelidir. Buna engel olmakta direnen Rusya, savaş suçlusuz Baas rejimini desteklemenin uzun vadede Rusya’ya da ağır maliyet üretebileceğini ve ciddi bir imaj hasarına yol açabileceğini hesap etmeli ve Suriye’de katliamlara imza atan rejime olan desteğini gözden geçirmelidir. Üçüncü olarak uluslararası toplum Cenevre’de Baas rejimi ile Suriye Ulusal Koalisyonu’nu eşit şartlarda masaya oturtmanın ahlakiliğini sorgulamalıdır. Son olarak da Türk STK’ları katliam görüntülerinin özellikle uluslararası STK’ların gündemine daha fazla yer alması için çalışmalar yapmalı ve bu şekilde işlenen insanlık suçlarının belgelerini uluslararası kamuoyunda daha görünür kılmalıdır.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara
Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985